

МЕТОДОЛОГІЯ. ІСТОРІОГРАФІЯ. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 327 (477+476)“1991/2014”
DOI 10.25128/2225-3165.19.02.14

Mykola Alexiyevets
PhD hab. (History), Professor,
Department of the World History and Religious Study,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine)
malexiyevets@tnpu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6128-0438>

Микола Алексієвць
Доктор історичних наук, професор,
Кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (Україна)

Stepan Vasylyshyn
PhD (History),
stopiks@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3026-9938>

Степан Василюшин
Кандидат історичних наук, директор,
Загальноосвітня школа I–III ступенів села Гадинківці,
Гусятинський район, Тернопільська область (Україна)

ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКИХ ВІДНОСИН (1991–2014)

Анотація. Мета дослідження – визначити і проаналізувати стан наукової розробки проблеми дослідження сучасних українсько-білоруських відносин у політико-економічній площині та з'ясувати перспективи теоретичного розроблення окресленої проблеми в українській та зарубіжній історіографії. Методологія праці: використано принципи історизму, об'єктивності, науковості, системності та комплексності, загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, порівняння, узагальнення та ін.), спеціально-історичні (історико-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-типологічний) та конкретно-історичні (системно-структурний, статистичний) наукові методи, а також міждисциплінарний і плюралістичний підходи до вивчення стану наукової розробки проблеми розбудови новітніх стосунків між Україною та Республікою Білорусь. Наукова новизна: уперше пропонується комплексне дослідження української та зарубіжної історіографії проблеми становлення та розвитку сучасних українсько-білоруських відносин. Акцентовано увагу на новітніх підходах до вивчення окресленої теми. Висновки: у висвітленні двосторонніх відносин між Україною та Республікою Білорусь в політико-економічній площині упродовж 1991–2014 рр. спостерігався певний дисбаланс як у кількості досліджень, так і в ступені вивченості окремих аспектів міждержавних взаємин. Так, низка питань політичного, торговельно-економічного та інших напрямів українсько-білоруського співробітництва є недостатньо висвітленими, а відтак потребують подальшого об'єктивного, цілісного й ґрунтовного дослідження.

Keywords: Україна, Республіка Білорусь, історіографія, зовнішня політика, міжнародні відносини.

HISTORIOGRAPHIC ANALYSIS OF THE PROBLEM OF UKRAINIAN- BYELORUSSIAN RELATIONS (1991–2014)

Summary. The aim of the research work is to and analyse the status of scientific working out of the problem of investigation of contemporary Ukrainian-Byelorussian relations in political and economic sphere. Also it deals with finding out of the perspectives of theoretical working out of the topic mentioned in Ukrainian and foreign historiography. Methodology of the work includes the following: the principles of objectivity, scientific character, systemic and integration, and historical method; common scientific (analysis, synthesis,

induction, deduction, abstracting, comparison, generalization e. c.), special historical (historical and chronological, comparative and historical, historical and typological) and concrete and historical (systemic and structure, statistic) scientific methods. For understanding of the process of investigation of status of scientific working out of the topic of building of contemporary relations between Ukraine and Republic of Byelorussia there were used such approaches: pluralistic and interdisciplinary. Scientific newness includes firstly proposed complex investigation of Ukrainian and foreign historiography of the problem of foundation and development of contemporary Ukrainian- Byelorussian relations. The most attention is paid for the latest approaches of investigation the topic mentioned. In conclusion we would like to underline, that in the process of throwing light upon bilateral relations between Ukraine and Republic of Byelorussia in political and economic sphere during the period analyzed, there was a certain disbalance in quantity of research works, and also in stages of studying of the some aspects of interstate relations. For example, few questions concerning political, trade and economic, and other directions of Ukrainian-Byelorussian cooperation are not enough thrown light upon. So, we would like to point, that the directions mentioned should be objectively, comprehensively and integrally investigated.

Keywords: Ukraine, Republic of Byelorussia, historiography, foreign policy, international relations.

Постановка проблеми. Історія становлення міждержавних українсько-білоруських відносин, їх розвиток у новій системі міжнародних відносин викликає значний науковий інтерес як українських, так і білоруських, а нерідко й інших зарубіжних (переважно польських) дослідників. Історики вивчали українсько-білоруські стосунки в різні історичні періоди. Однак, зі здобуттям незалежності обома країнами у 1991 р. розпочався новий етап у розвитку української та білоруської історіографії. Про це, зокрема, свідчить поява нових наукових підходів щодо становлення та розвитку сучасних відносин між Україною та РБ, розширення та поглиблення проблематики досліджень, проведення міжнародних наукових конференцій, круглих столів, публікації комплексних монографій, фахових статей та публіцистичних праць. Варто зазначити, що незважаючи на те, що всі вони відрізняються між собою за стилем викладу матеріалу, науковим рівнем, теоретико-методологічними підходами, оцінками тих чи інших подій, спільно їх сукупність займає важливе місце в історіографії сучасних українсько-білоруських відносин.

Метою статті є визначити і проаналізувати стан наукової розробки проблеми дослідження сучасних українсько-білоруських відносин у політико-економічній площині та з'ясувати перспективи теоретичного розроблення окресленої проблеми в українській та зарубіжній історіографіях.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи історичну літературу взаємовідносин України та Білорусі впродовж 1991–2014 рр. доцільно, на наш погляд, дотримуватися тематично-хронологічного підходу, що обумовлюється особливостями предмету дослідження, який відображається науковцями не як завершений історичний процес, а як такий, що перебуває у стані свого розвитку та поглиблення. За таких умов поруч із цілісними монографіями пропонуємо для аналізу й низку аналітичних статей, які, вважаємо, найбільш передають всю динаміку змін в оцінках та підходах до стану розвитку українсько-білоруських відносин.

Слід зауважити, що за недостатньо великий за історичними мірками проміжок часу було накопичено достатній масив наукових праць, у яких в тій чи іншій формі розглянуто взаємовідносини між двома сусідніми країнами – Україною і РБ. Разом з тим, неможливо не відмітити, що впродовж 90-х рр. ХХ ст. більшість публікацій стосувалися зовнішньополітичної активності двох держав, міжнародних відносин або ж їх взаємодії з країнами Заходу та РФ. Лише, починаючи з ХХІ ст., почали з'являтися праці, в яких висвітлювалися двосторонні аспекти українсько-білоруських відносин.

Проаналізувавши рівень вивченості досліджуваної теми, а також спираючись на тематичний підхід, ми пропонуємо класифікувати всю наявну історіографію умовно на два тематичні напрями – загальна та спеціальна історична література.

До першої групи історіографії відносяться теоретичні праці загального характеру з історії сучасних міжнародних відносин, дипломатії, зовнішньої політики та економіки обох країн, в яких проблеми українсько-білоруських взаємин згадуються лише побіжно, однак висновки авторів допомагають зрозуміти причини, хід і наслідки окремих подій та процесів, які пов'язані зі становленням та розвитком відносин між Україною та Білоруссю в нових геополітичних реаліях.

Спеціальна історична література – це праці науковців, предметом дослідження яких став, власне, розвиток українсько-білоруських відносин новітнього періоду. Нині відбувається активний процес нагромадження інформації з даного питання, що дозволяє вдатися до ґрунтовного, цілісного та всебічного аналізу. З'являються роботи, які комплексно висвітлюють історичні передумови становлення, періодизацію, нормативно-правове забезпечення українсько-білоруських взаємин, основні напрями міждержавного співробітництва. Крім того, в них розглядається чинник впливу “третьох сторін” на розбудову двосторонніх відносин, а також підкреслюється необхідність розвитку повноцінних партнерських зв'язків між Україною та Білоруссю як важливого стабілізуючого чинника у Східній Європі.

До найзначиміших праць першого тематичного напрямку пропонуємо віднести роботи Л. Чекаленко (Чекаленко, 2006), М. Дорошко та Н. Шпакової (Дорошко, Шпакова, 2011), М. Марущака (Марущак, 2003), О. Івченка (Івченко, 1997), С. Віднянського (Віднянський, 2004), Ю. Макара (Макар, 2008: 189–198), Р. Офіцинського (Офіцинський, 2005), В. Литвина (Литвин, 2001), М. Алексієвця і Я. Сека (Алексієвець, Секо, 2016: 34–49), С. Прийдун (Прийдун, 2016: 99–106; Прийдун, 2017: 79–90), І. Дацківа (Дацків, 2013: 83–86) О. Валіон (Валіон, 2014; Валіон, 2015: 144–153; Валіон, 2016: 146–154; Валіон, 2017а: 214–221; Валіон, 2017б: 194–202), А. Королевської (Королевська, 2014: 424–427), О. Санжаревського (Санжаревський, 2010: 88–96; Санжаревський, 2011: 413–418; Санжаревський, 2012: 481–488; Санжаревський, 2013: 137–146; Санжаревський, 2016: 195–198), В. Снапковського (Снапковский, 2013; Снапковский, 2014: 210–239), К. Камішева (Камышев, 2005: 51–56), В. Улаховича (Улахович, 2003: 99–116), В. Шадурського (Шадурский, 2011: 33–38), О. Шарапо (Шарапо, 2006: 15–22), М. Рабчука (Рабчук), К. Казак (Казак, 2004: 33–38), В. Рафесенка (Рафеев, 2004: 158–160), А. Русаковича (Русакович, 2011: 17–23), О. Тіхомірова (Тихомиров, 2012: 30–46), О. Челядинського (Челядинский, 2003: 27–33), К. Малака (Malak, 2002), Е. Мірановича (Mironowicz, 2011) та ін. Слід зауважити, що дослідження зовнішньополітичного та економічного векторів обох республік має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дозволяє проаналізувати їх ефективність та виявити прорахунки і потенційні можливості для розширення всього спектру взаємодії з іншими країнами. Застосування даного методологічного підходу, на наш погляд, створює додаткові можливості для об'єктивної оцінки передумов становлення, розвитку і подальших перспектив українсько-білоруських відносин.

Аналізуючи працю відомої української дослідниці Л. Чекаленко “Зовнішня політика України” (Чекаленко, 2006), слід зазначити, що авторка достатньо глибоко висвітлює західний вектор зовнішньої політики України, розкриває ставлення європейських країн до прагнення Української держави інтегруватися в міждержавні об'єднання країн Західної Європи. Щодо напрямів співробітництва України з РБ, то Л. Чекаленко у хронологічному порядку розглядає основні етапи співпраці від становлення міждержавних зв'язків у 1991 по 2005 рр. Підсумовуючи аналіз українсько-білоруських відносин, авторка зазначає, що Українська держава зацікавлена і послідовно виступає за активне політичне та економічне співробітництво з Білоруссю, а також сприяє виходу сусідньої країни

з міжнародної ізоляції, формуючи відповідну думку в ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організаціях (Чекаленко, 2006: 491).

У контексті запропонованої проблеми заслуговує на увагу розвідка М. С. Дорошко, Н. В. Шпакової “Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД” (Дорошко, Шпакова, 2011). У своїй праці автори розкрили особливості геополітичного простору країн СНД та проаналізували основні напрями їх зовнішньої політики. Чимале місце дослідники приділили міждержавним відносинам між країнами СНД, зокрема співробітництву України з Білоруссю. М. С. Дорошко, Н. В. Шпакова стверджують, що, незважаючи на неоднорідні відносини Білорусі з сусідніми державами, взаємини з Україною є динамічними і характеризуються непинним зростанням товарообігу між країнами (Дорошко, Шпакова, 2011: 71).

Чимало уваги дипломатичній діяльності незалежної України у праці “Історія дипломатії ХХ ст.” приділив М. Марущак (Марущак, 2003). Автор, зокрема, висвітлив дипломатичні шляхи співробітництва з країнами СНД. Цінність роботи у тому, що вона ілюструє пріоритетну необхідність як розвитку взаємовигідних двосторонніх відносин із партнерами по СНД, так і розширення контактів з країнами Заходу та європейськими економічними й політичними структурами (Марущак, 2003: 293).

Питання участі України у багатосторонніх міжнародних відносинах знайшли відображення в монографії С. В. Віднянського “Зовнішня політика України в умовах глобалізації” (Віднянський, 2004). Перспективними напрямками зовнішньої політики України, на думку автора, є розвиток двосторонніх відносин з країнами-сусідами, зокрема з Білоруссю. Однак, разом з тим, слід підкреслити, що С. Віднянський критично відноситься до внутрішньополітичного устрою РБ і вважає, що лише демократизація білоруського суспільства зможе поглиблювати співробітництво між двома державами (Віднянський, 2004: 106).

Підвищений інтерес у контексті нашого дослідження викликає розвідка В. Литвина “Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.)” (Литвин, 2001). Автор акцентує основну увагу на зовнішньополітичній діяльності України у період становлення та розбудови її державності. Разом з тим, побічно висвітлені й двосторонні українсько-білоруські відносини. В. Литвин, зокрема, у цьому питанні підтримує концепцію більшості українських авторів і наголошує, що відносини з Білоруссю є одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики України, і це обумовлено як наявністю спільного кордону протяжністю 1071 км, так і розвиненими двосторонніми зв'язками, які історично склалися між двома народами (Литвин, 2001: 306).

Протягом останніх років була опублікована ціла низка статей у міжнародному збірнику “Україна–Європа–Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини”, у яких здійснено комплексний аналіз зовнішньополітичного курсу України, його трансформації до сучасних міжнародних викликів. Так, на нашу увагу, в першу чергу заслуговує публікація М. Алексієвця і Я. Сека “Зовнішня політика України: від багатовекторності до безальтернативності” (Алексієвць, Секо, 2016: 34–49). У своїй статті автори, спираючись на широку джерельну базу, простежили еволюцію зовнішньої політики України в період незалежності. М. Алексієвць і Я. Секо пріоритетне місце відвели взаєминам Української держави з ЄС, НАТО, США та Росією (Алексієвць, Секо, 2016: 34). Викликають значний науковий інтерес також публікації С. Прийдун (Прийдун, 2016: 99–106; Прийдун, 2017: 79–90).

Перш ніж перейти до розгляду праць білоруських дослідників, важливо проаналізувати дослідження українських науковців, присвячені політичній та соціально-економічній історії РБ. В першу чергу тут варто виділити розвідку тернопільської дослідниці О. Валіон “Білорусь: соціально-економічні аспекти

розвитку” (Валіон, 2014). Історик розкрила у своїй монографії соціально-економічні процеси, які відбувалися у Білорусі наприкінці 80-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст., а також проаналізувала трансформацію білоруської економічної моделі у досліджуваний час. Крім того, авторка аналізуючи зовнішньоекономічну діяльність РБ, охарактеризувала систему українсько-білоруського економічного співробітництва. На думку дослідниці, динамічний розвиток торговельно-економічних відносин України з РБ є наслідком географічної близькості двох держав і взаємної зацікавленості у виробництві продукції (Валіон, 2014:189). Привертають увагу й низка опублікованих О. Валіон статей на означену проблематику (Валіон, 2015: 144–153; Валіон, 2016: 146–154; Валіон, 2017а: 214–221; Валіон, 2017б: 194–202).

Серед українських дослідників історії Білорусі можна назвати також А. Королевську. У статті “Становлення зовнішньої політики Республіки Білорусь від незалежності до сьогодення” (Королевська, 2014: 424–427) авторка за типом політичного режиму виокремила та проаналізувала два етапи сучасного зовнішньополітичного курсу Білорусі, а також визначила передумови, що обумовлюють існуючий зовнішній курс країни (Королевська, 2014: 424).

Питання розбудови національної безпеки та військової організації РБ розглянуті у роботі О. Санжаревського “Военно-політична доктрина Республіки Білорусь – основні пріоритети” (Санжаревський, 2010: 88–96). Зазначена проблема знайшла своє відображення також у інших статтях О. Санжаревського, які привернули нашу увагу (Санжаревський, 2011: 413–418; Санжаревський, 2012: 481–488; Санжаревський, 2013: 137–146; Санжаревський, 2016: 195–198).

Серед досліджень білоруських науковців, яких ми умовно віднесли до першої групи праць, слід виділити монографію В. Снапковського “История внешней политики Беларуси” (Снапковский, 2013), яка була опублікована у Мінську в 2013 р. Дана розвідка присвячена аналізу зовнішньополітичної активності Білоруської держави у період з Х по ХХІ ст. Проте, основну увагу дослідник зосереджує на висвітленні питань становлення зовнішньої політики і дипломатії РБ, починаючи з 1991 р. Міждержавні українсько-білоруські відносини В. Снапковський практично не розкриває, зазначаючи при цьому лише, що співробітництво між Україною та Білоруссю є широким і багатостороннім, яке, однак, поступається за інтенсивністю інтеграційним зв'язкам з Росією (Снапковский, 2013: 416).

Цінною у теоретичному і практичному осмисленні досліджуваної проблеми можна назвати працю К. Камышева “Международное признание Республики Беларусь” (Камышев, 2005: 51–56), у якій висвітлено дезінтеграційні процеси на теренах Радянського Союзу і проблеми міжнародно-правового визнання Білорусі (Камышев, 2005: 51).

До теоретично-концептуальних розвідок білоруських дослідників, у яких розкриті основні засади зовнішньої політики РБ, можна віднести праці В. Улаховича “Концептуальные подходы во внешней политике Республики Беларусь (1991–2002 гг.)” (Улахович, 2003: 99–116) і В. Шадурського “Внешняя политика Республики Беларусь: поиск оптимальной модели” (Шадурский, 2011: 33–38). У зазначених роботах проаналізовані основні концепції білоруського зовнішньополітичного курсу наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., фахово висвітлені форма і зміст програмних документів, направлених на регулювання міжнародного співробітництва, зроблені висновки, спрямовані на визначення особливостей зовнішньої політики Білорусі.

Важливою для досліджуваної теми стала стаття доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти Білорусі О. Шарапо “Внешняя политика Республики Беларусь на современном этапе” (Шарапо, 2006: 15–22). У своїй праці автор розглянув основні пріоритети білоруської зовнішньої політики,

проаналізував стан розвитку двосторонніх відносин Білорусі з колишніми республіками СРСР у контексті їх зовнішньої політики, висвітлив напрями і форми економічних взаємин та інтеграційних процесів на теренах СНД (Шарапо, 2006: 15–22).

Питанням зовнішньої політики РБ присвячені також праці польських дослідників. На нашу увагу заслуговують, зокрема, розвідки К. Малака “Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi” (Malak, 2002) та Євгеніюша Мірановича “Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010” (Mironowicz, 2011). Варто зауважити, що вказані роботи є теоретичною основою для дослідження зовнішньої активності РБ у нових геополітичних умовах. Отже, проаналізувавши праці, треба зазначити, що висновки, узагальнення, різні підходи, оцінки тих чи інших подій їхніми авторами в сукупності послужили теоретико-концептуальним підґрунтям для більш повного розуміння місця й ролі України та Білорусі в новій системі міжнародних відносин, значення окремих тенденцій і процесів, які пов’язані із налагодженням та розвитком сучасних українсько-білоруських відносин.

Друга група історичної літератури представлена дослідженнями науковців, у яких безпосередньо розглядаються ключові аспекти двосторонніх українсько-білоруських відносин. Праці даного тематичного напрямку за змістом і стилем викладу матеріалу мають багато спільних рис і акцентують увагу на конкретних напрямках співробітництва між Україною та РБ.

До переліку опублікованих українських досліджень, у яких детально висвітлені питання взаємин України та Білорусі упродовж досліджуваного часу, варто в першу чергу віднести роботи Г. Максака. Так, важливою віхою у розробці означеної проблеми став вихід в світ його розвідки “Україна – Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу” (Максак, 2010). Значущою рисою цієї роботи стало те, що автор розробив методологічні положення стратегічного планування відносин двох країн до 2020 р., окреслив загальний стан ситуації, проаналізував наявну нормативно-правову базу, а також представив альтернативні сценарії розвитку подій в залежності від внутрішньополітичного розвитку обох країн та змін у міжнародних відносинах і можливі шляхи досягнення позитивних зрушень у двосторонньому співробітництві (Максак, 2010: 13).

Ще однією працею Г. Максака, яка привернула нашу увагу є дослідження “Украина – Беларусь: состояние и перспективы” (Максак а). У зазначеній роботі детально розглянуто співробітництво України та Білорусі у політичній і торговельно-економічній сферах у період економічної кризи 2009 р., а також висвітлено проблемні питання двосторонніх відносин на початку ХХІ ст. Своєрідним продовженням даної розвідки стало дослідження “Беларусь – Украина: новые акценты – открытые возможности” (Максак б), у якому Г. Максак проаналізував основні тенденції розвитку українсько-білоруських відносин після зміни політичної еліти в Україні у 2010 р. У цій роботі привертають увагу прикінцеві висновки автора, в яких зазначається, що, починаючи з 2010 р., взаємини між Білоруссю та Україною характеризувалися зміною підходів та меншою схильністю замінювати реальні результати співпраці політичними деклараціями (Максак б).

Заслуговують на увагу й праці на запропоновану тематику Г. Максака у співавторстві з іншими дослідниками. Зокрема, варто виділити спільне дослідження Г. Максака з білоруським дослідником Д. Юрчаком “Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях” (Максак, Юрчак, 2014). Цінність даної роботи обумовлена тим, що в ній вперше розглядаються події 2014 р. в Україні та російський чинник у

контексті українсько-білоруських відносин. Автори, даючи різні оцінки сучасним перипетіям подій, одноголосні у висновках про те, що фактор 2014 р. став серйозним викликом і становить реальну загрозу для подальшого співробітництва між Україною та Білоруссю (Максак, Юрчак, 2014: 2–39).

Проблема взаємодії між прикордонними регіонами України і РБ знайшла своє відображення у статті “Трансграничное сотрудничество Черниговской и Гомельской областей” (Вдовенко а). Ю. Вдовенко на прикладі співпраці Чернігівської і Гомельської областей здійснив ретроспективний аналіз двосторонніх українсько-білоруських регіональних відносин у період з 1991 по 2008 рр. та окреслив перспективи їх розвитку на коротко- та середньостроковий період. Крім того, автор детально розглянув і взаємини двох областей у рамках прикордонного співтовариства “Єврорегіон Дніпро” (Вдовенко а).

Ще однією працею Ю. Вдовенка, яка привернула нашу увагу, є дослідження “Украина – Беларусь” (Вдовенко б, 2012: 3–10). У цій роботі містяться матеріали, присвячені стану і перспективам розбудови двосторонніх відносин України з РБ. Особлива цінність праці полягає в тому, що в ній містяться авторські рекомендації щодо покращення міждержавних взаємин (Вдовенко б, 2012: 3–10).

Знаковою для сучасної історіографії українсько-білоруських відносин подією стала публікація у 2016 році в Києві колективної роботи Олени Бетлій і Євгенія Прейгермана “Аудит зовнішньої політики України: Україна – Білорусь. Дискусійна записка” (Бетлій, Прейгерман, 2016). Автори на основі сучасних методологічних підходів проаналізували основні тенденції розвитку українсько-білоруських відносин після 2014 р. і розкрили задекларовані та приховані, на їх думку, сфери обопільних інтересів, серед яких, зокрема, виділили військову співпрацю, прикордонне співробітництво, торговельно-економічну взаємодію, регіональні проекти та контакти між людьми. Крім того, О. Бетлій і Є. Прейгерман дали свою оцінку перспективам співпраці між Україною та Білоруссю на довгостроковий період. Заслугує на увагу також той факт, що в роботі використані коментарі та експертні оцінки надзвичайного і повноважного посла України в РБ у 2010–2011 рр. Романа Безсмертного (Бетлій, Прейгерман, 2016: 3–55).

Окремі аспекти міждержавного співробітництва висвітлені у серії статей С. Макеева. Власне, політичні взаємини між Україною та Білоруссю досліджено у праці “Развиток политических отношений Украины та Республики Беларусь у 1994–2004 рр.” (Макеев). Автор акцентує основну увагу на тому, що у взаємовідносинах велику роль відігравав особистісний фактор, зокрема контакти між Президентом України Л. Кучмою та Президентом Білорусі О. Лукашенко. Крім того, в роботі виокремлені етапи та окреслені перспективи розвитку українсько-білоруських відносин (Макеев). Проблема політичного співробітництва України і Білорусі присвячена також стаття С. Макеева “Політичні відносини України та Республики Беларусь на рівні глав держав” (Макеев, 2012: 112–116), в якій історик розглянув розвиток двосторонніх політичних відносин на рівні президентів у 2005–2010 рр. Автор, зокрема, акцентував увагу на політиці, яку проводили президенти двох країн у зазначений період (Макеев, 2012: 112).

Міждержавні економічні зв'язки розкрито у статті “Становлення та розвиток економічних відносин України і Республики Беларусь (1991–1998 рр.)” (Макеев, 2013: 56–64). Дана робота С. Макеева привертає нашу увагу низкою тез автора, серед яких варто виділити його міркування про те, що в економічних взаємовідносинах велику роль відігравав зовнішньоторговельний обіг та вектор політики, яку проводили Україна та Білорусь (Макеев, 2013: 56). У ній також визначено основні тенденції на різних етапах розвитку українсько-білоруських економічних відносин.

Ще однією роботою С. Макеєва, яку ми проаналізували, є публікація “Проблеми поглиблення прикордонних українсько-білоруських зв’язків (1991–2008 рр.)” (Макеєв, 2011: 41–44). У цій статті український дослідник зосередив увагу на дослідженні міжрегіонального співробітництва двох країн через призму взаємин між сусідніми областями України і Білорусі. Крім того, автор детально проаналізував діяльність Єврорегіонів “Буг” та “Дніпро” як ключових напрямів українсько-білоруської прикордонної взаємодії (Макеєв, 2011: 41–44).

Серед українських науковців досліджуваної проблематики варто виділити також М. Плаксенко (Плаксенко, 2010), В. Засадко (Засадко, 2008), М. Левицьку (Левицька), П. Черника (Черник, 2009), Т. Польового (Польовий, 2015), Н. Сакір-Молочко (Сакір-Молочко, 2014), С. Вдовенко (Вдовенко, 2010) та ін. Так, М. Плаксенко у статті “Актуальні питання українсько-білоруських відносин у контексті ініціативи ЄС “Східне партнерство” (Плаксенко, 2010: 153–158) проаналізувала окремі аспекти співпраці між Україною та Білоруссю, зокрема, діяльність, направлену на забезпечення енергетичної безпеки двох країн, транспортування української електроенергії до країн Балтії територією Білорусі, транзитний потенціал двох республік (Плаксенко, 2010: 153–158).

Проблеми торговельно-економічного співробітництва України та РБ, вплив глобалізації на економічну співпрацю обох країн знайшли відображення у роботах В. Засадко “Інституційний базис стимулювання розвитку економічної співпраці України з Республікою Білорусь” (Засадко, 2008: 219–224) та М. Левицької “Співробітництво України з Республікою Білорусь в економічній сфері” (Левицька). У зазначених працях окреслено інституції, які сприяють інтенсифікації двосторонніх економічних зв’язків, проаналізовано нормативно-правову базу економічних відносин, висвітлено торговельну динаміку між двома республіками та основні групи експортних й імпортних товарів (Засадко, 2008: 219–224; Левицька).

У 2015 р. опублікована стаття Т. Польового “Україна – Республіка Білорусь: особливості міждержавного діалогу на сучасному етапі” (Польовий, 2015: 160–168). Дане дослідження розкриває ключові напрями українсько-білоруської взаємодії і акцентує увагу на прагматичному характері міждержавного співробітництва. Позитивною стороною публікації можна назвати аналіз автором основних причин, які перешкоджають розбудові повноцінних двосторонніх відносин. До таких негативних чинників Т. Польовий відніс відмінні зовнішньополітичні курси двох країн, а також суперечливі внутрішньополітичні реалії (Польовий, 2015: 160).

Питання українсько-білоруських відносин упродовж 1991–2014 рр. займають важливе місце в публікації “М’яка сила” України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики” (“М’яка сила”, 2011), яка підготовлена Інститутом світової політики в рамках проекту “Об’єднуємося заради реформ (UNITER)”, що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact Inc (“М’яка сила”, 2011: 2). Термін “м’яка сила” країни належить американському політологу, професору Гарвардського університету Джозефу Наю, який він пояснює як здатність держави досягати мети завдяки власній привабливості, а не примусу (“М’яка сила”, 2011: 4). У зазначеній роботі експертна група Інституту світової політики за допомогою спеціально розробленої і схваленої Джозефом Наєм методології проаналізувала потенціал політики “м’якої сили” України в шести державах, у тому числі в РБ (“М’яка сила”, 2011: 4). Розглядаючи складові компоненти “м’якої сили” України в Білорусі експерти відзначили, що до них насамперед слід віднести відстоювання демократичних цінностей, підтримку наближення РБ до ЄС зі зміною політичної атмосфери в країні (у цьому випадку Українська держава могла б відігравати таку ж роль, яку наразі відіграє для України Польща),

подальше просування спільних проектів в торговельно-економічній сфері (один із вдалих прикладів пов'язаний із транспортування нафти), сприяння на державному рівні культурним акціям, які сприяють кращому розумінню України тощо (“М’яка сила”, 2011: 18).

Серед білоруських досліджень проблеми чільне місце займають роботи Д. Юрчака, О. Тіхомірова, Д. Демічева та ін. Фактично першим, хто проаналізував усю структуру двосторонніх відносин між Україною та РБ у досліджуваній період як в українській, так і в білоруській історіографії, був старший викладач кафедри історії Білорусі Вітебського державного університету імені П. М. Машерова Дзяніс Юрчак. Його монографія “Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений” (Юрчак, 2012), яка вийшла у 2012 р., стала відправною точкою у дослідженні українсько-білоруських відносин і започаткувала цілу серію аналогічних досліджень. У вказаній роботі автор, спираючись на широке коло джерел, об’єктивно і критично проаналізував досвід співпраці РБ та України і зробив висновки, що налагодженню відносин у сфері політики, економіки, науки, культури та освіти сприяли тісні контакти між керівництвом двох республік, а також активна робота посольств обох країн (Юрчак, 2012: 5). Окремо дослідник наголошує, що відносини між Білоруссю і Україною на певних етапах співробітництва були різними і це обумовлювалося відмінними зовнішньополітичними курсами сусідніх держав.

Вагому цінність становить і стаття Д. Юрчака “Белорусско-украинские отношения в 1991–2017 годах” (Юрчак, 2018), у якій розкрито основні тенденції формування і розвитку двосторонніх відносин між РБ та Україною у пострадянський період. У даній публікації нашу увагу привертає аналіз автором специфіки українсько-білоруських відносин після подій 2014 р. в Україні. У цьому контексті Д. Юрчак зробив основний акцент на тому, що саме Мінськ став єдиним майданчиком, який влаштував усі зацікавлені сторони і де ведуться переговори по врегулюванню конфлікту на Донбасі. Важливим, на наш погляд, є також розгляд істориком перспектив співпраці двох країн в рамках ініціативи ЄС “Східне партнерство” крізь призму позиції РФ (Юрчак, 2018: 79).

Інформативною є робота іншого білоруського історика О. Тіхомірова “Белорусско-украинские отношения в 1991–2009 гг.” (Тихомиров, 2010: 43–46). Автор, проаналізувавши розвиток білорусько-українських відносин з часу здобуття незалежності до кінця 2009 р., зазначив, що стан політичного діалогу між двома державами не мав прямого впливу на взаємини у сфері економіки, хоча різноспрямованість зовнішньополітичних векторів і стримувала розвиток торговельно-економічних контактів. На думку дослідника, починаючи з 2009 р., додатковим стимулом до розширення українсько-білоруського співробітництва стало підключення двох держав до реалізації проектів в рамках ініціативи ЄС “Східне партнерство” (Тихомиров, 2010: 43). Висвітлення автором загальних особливостей розвитку міждержавних відносин, дозволило простежити конкретні тенденції та проблеми взаємодії України і РБ у всіх сферах двосторонньої взаємодії.

Актуальною є робота Д. Демічева “Торгово-экономические отношения Республики Беларусь и Украины” (Демичев, 2000: 75–83), у якій охарактеризовано торговельно-економічне співробітництво між двома сусідніми країнами у 90-х рр. ХХ ст. та чинники, що його стримували. У праці висвітлено цілий комплекс питань, серед яких варто виділити: зовнішньоекономічні пріоритети Білорусі та України, статистичні показники міждержавної торгівлі, основні експортні та імпорتنі товарні групи тощо (Демичев, 2000: 75–83). Цінність зазначеної розвідки полягає також у тому, що вона охоплює хронологічно невеликий проміжок часу, а подана в ній інформація містить глибокий аналіз і має конкретний характер.

Вагому цінність становлять польські наукові студії з історії українсько-білоруських відносин наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Однією із таких є публікація Лукаша Левковича “Geografia historyczna, polityczna i ekonomiczna Białorusi i Ukrainy” (Lewkowicz, 2013), де розкрито особливості політичного і торговельно-економічного співробітництва між Україною та РБ упродовж досліджуваного часу. Особливістю дослідження є те, що автор намагається показати геополітичну та геостратегічну роль українсько-білоруських відносин у контексті взаємин між РФ та ЄС. Привертають увагу висновки Л. Левковича про те, що двосторонні зв'язки між країнами є достатньо напруженими і особливо погіршилися після помаранчевої революції в Україні, оскільки білоруський режим боявся можливості її експорту на власну територію. Дослідник також наголошує на тому, що протягом 1991–2013 рр. між Україною та Білоруссю регулярно йшла конкуренція за прихильність Росії (Lewkowicz, 2013: 199–240).

Проблемі взаємовідносин між РБ та Україною на глобальному рівні присвячена робота польських дослідників Надії Гергало і Павела Франковського “Położenie geopolityczne i znaczenie regionu w stosunkach międzynarodowych” (Gergało, Frankowski, 2013). Автори цілком справедливо відзначають, що хоч дві сусідні республіки діють на міжнародній арені відносно недовго, проте займають важливе місце в геополітичних концепціях третіх країн. Проте подальші висновки дослідників є, на наш погляд, доволі неоднозначними. Найбільш суперечливим видається твердження Н. Гергало і П. Франковського про те, що розвиток українсько-білоруських відносин – це приклад співробітництва двох сусідніх країн, які не мають спільних інтересів. Відсутня між Україною і Білоруссю, на думку авторів, також співпраця у сферах політики, безпеки та оборони (Gergało, Frankowski, 2013: 317–340).

Серед інших робіт польських дослідників варто виокремити розвідки Войцеха Косидовських “Gospodarka Białorusi w trakcie przemian: spojrzenie z Polski” (Kosiedowski, 2013) та Надії Гергало і Павела Франковського “Bezpieczeństwo regionalne, konflikty i współpraca międzynarodowa w regionie” (Gergało, Frankowski, 2013). Вказані роботи цінні як у теоретичному, так і в практичному осмисленні досліджуваної проблеми.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши вітчизняну та зарубіжну історичну літературу, слід зауважити, що у висвітленні двосторонніх відносин між Україною та РБ упродовж 1991–2014 рр. спостерігався певний дисбаланс як у кількості досліджень, так і в ступені вивченості окремих аспектів міждержавних взаємин. Так, низка питань політичного, торговельно-економічного та інших напрямів українсько-білоруського співробітництва є недостатньо висвітленими, а відтак потребують подальшого об'єктивного, цілісного й ґрунтового дослідження, зокрема із використанням неопублікованих архівних джерел та застосуванням новітніх науково-методологічних підходів.

Сучасні міжнародні виклики створюють передумови для переосмислення багатьох питань взаємодії двох держав, а також сприяють формуванню нової моделі відносин між Україною та РБ. Історіографічний аналіз засвідчив, що сучасні українсько-білоруські відносини – це широкий комплекс взаємодії у політичній, торговельно-економічній, транспортній, енергетичній, прикордонній та інших сферах, який потребує глибшого вивчення як в українській, так і в білоруській історичній науці. Значна інформативність наявного матеріалу, використання електронних ресурсів сприяють теоретичному осмисленню досліджуваної проблеми, уточненню значення окремих подій, їх новому переосмисленню у контексті розвитку міждержавних взаємин у новій системі міжнародних відносин.

Список використаних джерел

- Чекаленко, 2006 – Чекаленко Л. Зовнішня політика України. Київ: Либідь, 2006. 712 с.
- Дорошко, Шпакова, 2011 – Дорошко М. С., Шпакова Н. В. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 204 с.
- Марущак, 2003 – Марущак М. Й. Історія дипломатії ХХ століття: Курс лекцій. Львів: Видавництво “Бескид Біт”, 2003. 304 с.
- Івченко, 1997 – Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. Київ: РІЦУАННП, 1997. 688 с.
- Віднянський, 2004 – Віднянський С. В. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. К.: Генеза, 2004. 616 с.
- Макар, 2008 – Макар Ю. Зовнішня політика України: наміри і реалії. Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2008. Вип.1. С. 189–198.
- Офіцинський, 2005 – Офіцинський Р. Політичний розвиток незалежної України (1991–2004) в аспекті європейської ідентичності. К. 2005. 468 с.
- Литвин, 2001 – Литвин В. М. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). Київ, 2001. 559 с.
- Алексієвець, Секо, 2016 – Алексієвець М., Секо Я. Зовнішня політика України: від багатовекторності до безальтернативності. Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 17. С. 34–49.
- Прийдун, 2016 – Прийдун С. Інституційно-правове забезпечення реалізації зовнішньої політики України. Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 99–106.
- Прийдун, 2017 – Прийдун С. Історико-геополітичні передумови та основні етапи формування зовнішньополітичної діяльності України. Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 19. С. 79–90.
- Дацків, 2013 – Дацків І. Б. Україна як учасник міжнародної інвестиційної діяльності: історичний аспект. “Гілея: Науковий вісник”: збірник наукових праць. 2013. Вип. 77. С. 83–86.
- Валіон, 2014 – Валіон О. П. Білорусь: соціально-економічні аспекти розвитку. Тернопіль: Астон, 2014. 274 с.
- Валіон, 2015 – Валіон О. Промислова політика Республіки Білорусь у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 15. С. 144–153.
- Валіон, 2016 – Валіон О. Інноваційний фактор в економіці Республіки Білорусь на початку ХХІ ст. Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 146–154.
- Валіон, 2017а – Валіон О. Торговельно-економічне співробітництво Республіки Білорусь та країн Євросоюзу на сучасному етапі. Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 19. С. 214–221.
- Валіон, 2017б – Валіон О. Вплив глобалізації на економіку Республіки Білорусь на сучасному етапі. Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 20. С. 194–202.
- Королевська, 2014 – Королевська А. В. Становлення зовнішньої політики Республіки Білорусь від незалежності до сьогодні. “Гілея: Науковий вісник”: збірник наукових праць. 2014. Вип. 83. С. 424–427.
- Санжаревський, 2010 – Санжаревський О. Воєнно-політична доктрина Республіки Білорусь – основні пріоритети. Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Політичні науки”. 2010. Вип. 4. С. 88–96.
- Санжаревський, 2011 – Санжаревський О. Роль ОДКБ у взаєминах Республіки Білорусь та Росії. Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Історичні науки”. 2011. Вип. 17. С. 413–418.
- Санжаревський, 2012 – Санжаревський О. Воєнно-політичний аспект становлення взаємин Республіки Білорусь та НАТО в першій половині 90-х рр. ХХ століття. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2012. Вип. 23. С. 481–488.
- Санжаревський, 2013 – Санжаревський О. Воєнно-політичні взаємини Республіки Білорусь та НАТО в першій половині 90-х рр. ХХ століття. Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Міжнародні відносини”. 2013. Вип. 3. С. 137–146.

- Санжаревський, 2016 – Санжаревський О. Прикордонні війська Республіки Білорусь в системі національної безпеки на рубежі ХХ–ХХІ століть. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2016. Вип. 27. С. 195–198.
- Снапковский, 2013 – Снапковский В. Е. История внешней политики Беларуси. Минск: БГУ, 2013. 495 с.
- Снапковский, 2014 – Снапковский В. Внешняя политика Республики Беларусь (общая характеристика). Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2014. Вип. 23. С. 210–239.
- Камышев, 2005 – Камышев К. Международное признание Республики Беларусь. Журнал международного права и международных отношений. 2005. №1. С. 51–56.
- Улахович, 2003 – Улахович В. Концептуальные подходы во внешней политике Республики Беларусь (1991–2002 гг.). Европа. 2003. Т. 3. № 1 (6). С. 99–116.
- Шадурский, 2011 – Шадурский В. Внешняя политика Республики Беларусь: поиск оптимальной модели. Труды факультета международных отношений: научный сборник. 2011. Вип. 2. С. 33–38.
- Шарапо, 2006 – Шарапо А. В. Внешняя политика Республики Беларусь на современном этапе. Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сер. 3. Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Права. 2006. № 3. С. 15–22.
- Рабчук – Рабчук М. The Nowhere Nation, або Ці мае Україна гісторыю? URL: <http://pdf.kamunikat.org/download.php?item=10689-4.pdf>
- Казак, 2004 – Казак Е. Геополитический потенциал Республики Беларусь в современных условиях. Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2004. №4. С. 33–38.
- Рафеенко, 2004 – Рафеенко Д. Расширение НАТО и его влияние на внешнюю политику Беларуси и Украины. Беларусь в современном мире: тез. докл. III респ. науч. конф., Минск, 28–29 окт. 2004 г. / редкол.: А. В. Шарапо [и др.]. Минск, 2004. С. 158–160.
- Русакovich, 2011 – Русакovich А. Внешняя политика Беларуси: традиции и современность. Труды факультета международных отношений: научный сборник. 2011. Вип. 2. С. 17–23.
- Тихомиров, 2012 – Тихомиров А. Внешняя политика Республики Беларусь: итоги двадцати лет. Актуальныя пытанні беларуска-польскіх адносін: да 20-годдзя Дагавора паміж Рэспублікай Беларусь і Рэспублікай Польшча аб добрасуседстве, сяброўстве і супрацоўніцтве ад 23 чэрвеня 1992 г.: матэрыялы беларус.-пол. круглага стала / рэдкал.: В. Г. Шадурскі (наук. рэд.). Мінск, 2012. С. 30–46.
- Челядинский, 2003 – Челядинский А. Внешнеполитические приоритеты и интересы Республики Беларусь. Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2003. №4. С. 27–33.
- Malak, 2002 – Malak K. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej, 2002. 216 s.
- Mironowicz, 2011 – Mironowicz E. Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010. Białystok, 2011. 266 s.
- Максак, 2010 – Максак Г. Україна – Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу. Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2010. 13 с.
- Максак а – Максак Г. Украина-Беларусь: состояние и перспективы. URL: <https://hvyulya.net/analytics/geopolitics/2011-01-21-10-24-57.html>
- Максак б – Максак Г. Беларусь – Украина: новые акценты – открытые возможности. URL: <https://nmnby.eu/yearbook/2010/maksak-ru.html>
- Максак, Юрчак, 2014 – Максак Г., Юрчак Д. Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях. Минск, 2014. 40 с.
- Вдовенко а – Вдовенко Ю. Трансграничное сотрудничество Черниговской и Гомельской областей. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=46941
- Вдовенко б, 2012 – Вдовенко Ю. Украина – Беларусь. Украинская призма. Состояние и перспективы отношений Украины с соседними государствами. Киев, 2012. С. 3–10.
- Бетлій, Прейгерман, 2016 – Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики України: Україна – Білорусь. Дискусійна записка. Київ, 2016. 55 с.
- Макеев – Макеев С. Розвиток політичних відносин України та Республіки Білорусь у 1994–2004 рр. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer30/653.pdf>
- Макеев, 2012 – Макеев С. Політичні відносини України та Республіки Білорусь на рівні глав держав (2005–2010 рр.). Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер.: "Історія та географія". 2012. Вип. 44. С. 112–116.
- Макеев, 2013 – Макеев С. Становлення та розвиток економічних відносин України та Республіки Білорусь (1991–1998 рр.). Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер.: "Історія та географія". 2013. Вип. 47. С. 56–64.

- Макеев, 2011 – Макеев С. Проблеми поглиблення прикордонних українсько-білоруських зв'язків (1991–2008 рр.). Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер.: "Історія та географія". 2011. Вип. 40. С. 41–44.
- Плаксенко, 2010 – Плаксенко М. Актуальні питання українсько-білоруських відносин у контексті ініціативи ЄС "Східне партнерство". Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник. 2010. №1 (14). С. 153–158.
- Засадко, 2008 – Засадко В. Інституційний базис стимулювання розвитку економічної співпраці України з Республікою Білорусь. Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник. 2008. №3 (8). С. 219–224.
- Левицька – Левицька М. І. Співробітництво України з Республікою Білорусь в економічній сфері. URL: <http://www.kytmu.edu.ua/vmv/v/09/11.htm>
- Черник, 2009 – Черник П. П. Геополітичний вимір сучасних українсько-білоруських взаємин. Військово-науковий вісник. 2009. Вип. 11. С. 239–253.
- Польовий, 2015 – Польовий Т. Є. Україна – Республіка Білорусь: особливості міждержавного діалогу на сучасному етапі. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 1. С. 160–168.
- Сакір-Молочко, 2014 – Сакір-Молочко Н. В. Напрями діяльності, проблеми та перспективи розвитку Єврорегіону "Дніпро". Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2014. Вип. 25. С. 272–277.
- Вдовенко, 2010 – Вдовенко С. М. Україна – Білорусь: взаємовідносини на перехрестях перемін. Чернівці: Видавець Лозовий В. М., 2010. 446 с.
- "М'яка сила", 2011 – "М'яка сила" України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики. Київ: Інститут світової політики, 2011. 111 с.
- Юрчак, 2012 – Юрчак Д. В. Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений. Витебск: УО "ВГУ им. П. М. Машерова", 2012. 280 с.
- Юрчак, 2018 – Юрчак Д. В. Белорусско-украинские отношения в 1991–2017 годах. Постсоветские исследования. 2018. Т. 1. № 1. С. 79–89.
- Тихомиров, 2010 – Тихомиров А. Белорусско-украинские отношения в 1991–2009 гг. Труды факультета международных отношений: научный сборник. 2010. Вып. 1. С. 43–46.
- Демичев, 2000 – Демичев Д. М. Торгово-экономические отношения Республики Беларусь и Украины. Экономический журнал. 2000. №4. С. 75–83.
- Lewkowicz, 2013 – Lewkowicz Łukasz Geografia historyczna, polityczna i ekonomiczna Białorusi i Ukrainy. Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 199–240.
- Gergało, Frankowski, 2013 – Nadia Gergało, Paweł Frankowski Położenie geopolityczne i znaczenie regionu w stosunkach międzynarodowych. Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 317–340.
- Kosiedowski, 2013 – Wojciech Kosiedowski Gospodarka Białorusi w trakcie przemian: spojrzenie z Polski. Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 241–266.
- Gergało, Frankowski, 2013 – Nadia Gergało, Paweł Frankowski Bezpieczeństwo regionalne, konflikty i współpraca międzynarodowa w regionie. Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 341–364.

References

- Chekalenko, 2006 – Chekalenko L. Zovnishnia polityka Ukrainy [Foreign policy of Ukraine]. Kyiv: Lybid, 2006. 712 s. [in Ukrainian].
- Doroshko, Shpakova, 2011 – Doroshko M. S., Shpakova N. V. Neopolitychne seredovyshe ta heopolitychna orientatsiia krain SND [Geopolitical surroundings and geopolitical orientation of the CIS' countries]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury, 2011. 204 s. [in Ukrainian].
- Marushchak, 2003 – Marushchak M. Y. Istoriia dyplomatii KhKh stolittia: Kurs leksii [History of twentieth-century diplomacy: A course of lectures]. Lviv: Vydavnytstvo "Beskyd Bit", 2003. 304 s. [in Ukrainian].
- Ivchenko, 1997 – Ivchenko O. Ukraina v systemi mizhnarodnykh vidnosyn: istorychna retrospektyva ta suchasnyi stan [Ukraine in the system of international relations: historical retrospectives and current state]. Kyiv: RITsUANNP, 1997. 688 s. [in Ukrainian].
- Vidnianskyi, 2004 – Vidnianskyi S. V. Zovnishnia polityka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Foreign policy of Ukraine in the conditions of globalization]. K.: Heneza, 2004. 616 s. [in Ukrainian].

Makar, 2008 – Makar Yu. Zovnishnia polityka Ukrainy: namiry i realii [External policy of Ukraine: intentions and reality]. Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istorii, mizhnarodni vidnosyny. 2008. Vyp. 1. S. 189–198. [in Ukrainian].

Ofitsynskyi, 2005 – Ofitsynskyi R. Politychni rozvytok nezaleznoi Ukrainy (1991–2004) v aspekti yevropeiskoi identychnosti [The Political Development of Independent Ukraine (1991–2004) in the Aspect of European Identity]. K. 2005. 468 s. [in Ukrainian].

Lytvyn, 2001 – Lytvyn V. M. Ukraina: dosvid ta problemy derzhavotvorennia (90-ti roky KhKh st.) [Ukraine: experience and problems of state formation (90-ies of the twentieth century.)]. Kyiv, 2001. 559 s. [in Ukrainian].

Aleksiievets, Seko, 2016 – Aleksiievets M., Seko Ya. Zovnishnia polityka Ukrainy: vid bahatovektornosti do bezalternatyvnykh [Ukraine's foreign policy: from multidirectional to alternative]. Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istorii, mizhnarodni vidnosyny. 2016. Vyp. 17. S. 34–49. [in Ukrainian].

Pryidun, 2016 – Pryidun S. Instytutsiino-pravove zabezpechennia realizatsii zovnishnoi polityky Ukrainy [Institutional and legal support for the implementation of the foreign policy of Ukraine]. Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istorii, mizhnarodni vidnosyny. 2016. Vyp. 18. S. 99–106. [in Ukrainian].

Pryidun, 2017 – Pryidun S. Istoryko-heopolitychni peredumovy ta osnovni etapy formuvannia zovnishnopolitychnoi diialnosti Ukrainy [Historical-and-geopolitical background and main stages of formation of the foreign policy activity of Ukraine]. Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istorii, mizhnarodni vidnosyny. 2017. Vyp. 19. S. 79–90. [in Ukrainian].

Datskiv, 2013 – Datskiv I. B. Ukraina yak uchashnyk mizhnarodnoi investytsiinoi diialnosti: istorychnyi aspekt [Ukraine as a participant of international investment activity: historical aspect]. "Hileia: Naukovyi visnyk": zbirnyk naukovykh prats. 2013. Vyp. 77. S. 83–86. [in Ukrainian].

Valion, 2014 – Valion O. P. Bilorus: sotsialno-ekonomichni aspekty rozvytku [Belarus: socio-economic aspects of development]. Ternopil: Aston, 2014. 274 s. [in Ukrainian].

Valion, 2015 – Valion O. Promyslova polityka Respubliky Bilorus u kintsi KhKh – na pochatku KhKhI st. [Industrial policy of Belarus in the late XX th – beginning of the XXI st century]. Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istorii, mizhnarodni vidnosyny. 2015. Vyp. 15. S. 144–153. [in Ukrainian].

Valion, 2016 – Valion O. Innovatsiyni faktor v ekonomitsi Respubliky Bilorus na pochatku KhKhI st. [Innovative economy factor in the Republic of Belarus in the XXI st century]. Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istorii, mizhnarodni vidnosyny. 2016. Vyp. 18. S. 146–154. [in Ukrainian].

Valion, 2017a – Valion O. Torhovelno-ekonomichne spivrobitnytstvo Respubliky Bilorus ta krain Yevrosoiuzu na suchasnomu etapi [Trade and economic cooperation of the Republic Belarus and the European Union at the present stage]. Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istorii, mizhnarodni vidnosyny. 2017. Vyp. 19. S. 214–221. [in Ukrainian].

Valion, 2017b – Valion O. Vplyv hlobalizatsii na ekonomiku Respubliky Bilorus na suchasnomu etapi [The impact of globalization on the economy of the Republic of Belarus at the modern stage]. Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Serii: Istorii, mizhnarodni vidnosyny. 2017. Vyp. 20. S. 194–202. [in Ukrainian].

Korolevska, 2014 – Korolevska A. V. Stanovlennia zovnishnoi polityky Respubliky Bilorus vid nezalezhnosti do sohodennia [The foreign policy establishment of Republic of Belarus from independence to the present]. "Hileia: Naukovyi visnyk": zbirnyk naukovykh prats. 2014. Vyp. 83. S. 424–427. [in Ukrainian].

Sanzharevskiy, 2010 – Sanzharevskiy O. Voienno-politychna doktryna Respubliky Bilorus – osnovni priorityety [The military-political doctrine of the Republic of Belarus is the main priority]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii: "Politychni nauky". 2010. Vyp. 4. S. 88–96. [in Ukrainian].

Sanzharevskiy, 2011 – Sanzharevskiy O. Rol ODKB u vzaiemnykh Respubliky Bilorus ta Rosii [The role of the ODKB in relations between the Republic of Belarus and Russia]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii: "Istorychni nauky". 2011. Vyp. 17. S. 413–418. [in Ukrainian].

Sanzharevskiy, 2012 – Sanzharevskiy O. Voienno-politychni aspekt stanovlennia vzaiemyn Respubliky Bilorus ta NATO v pershii polovyni 90-kh rr. KhKh stolittia [Military policy NATO – Belarus cooperation foundation during the first half of 1990-s.]. Aktualni problemy vitchyznanoi ta vsesvitnoi istorii: Zbirnyk naukovykh prats Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu. 2012. Vyp. 23. S. 481–488. [in Ukrainian].

Sanzharevskiy, 2013 – Sanzharevskiy O. Voienno-politychni vzaiemny Respubliky Bilorus ta NATO v pershii polovyni 90-kh rr. KhKh stolittia [Military policy NATO – Belarus cooperation in the first half of the 1990-

s.]. Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu "Ostrozka akademiia". Seriya: "Mizhnarodni vidnosyny". 2013. Vyp. 3. S. 137–146. [in Ukrainian].

Sanzharevskiy, 2016 – Sanzharevskiy O. Prykordonni viiska Respubliki Bilorus v systemi natsionalnoi bezpeky na rubezhi KhKh–KhKhI stolit [Frontier troops of the Republic of Belarus in the national security system at the turn of the XX–XXI centuries]. Aktualni problemy vitchyzniano ta vsesvitnoi istorii: Zbirnyk naukovykh prats Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu. 2016. Vyp. 27. S. 195–198. [in Ukrainian].

Snapkovskiy, 2013 – Snapkovskiy V. Ye. Istoriya vneshney politiki Belarusi [The History of foreign policy of Byelorussia]. Minsk: BGU, 2013. 495 s. [in Russian].

Snapkovskiy, 2014 – Snapkovskiy V. Vneshnyaya politika Respubliki Belarus (obshchaya kharakteristika) [Foreign policy of Republic of Byelorussia (common description)]. Mizhnarodni zvyazki Ukraїni: naukovi poshuki i znakhidki. 2014. Vip. 23. S. 210–239. [in Russian].

Kamyshev, 2005 – Kamyshev K. Mezhdunarodnoe priznanie Respubliki Belarus [International Recognition of the Republic of Belarus]. Zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnosheniy. 2005. №1. S. 51–56. [in Russian].

Ulakhovich, 2003 – Ulakhovich V. Kontseptualnye podkhody vo vneshney politike Respubliki Belarus (1991–2002 gg.) [Conceptual approaches in foreign policy of Republic of Byelorussia (1991–2002)]. Evropa. 2003. T. 3. № 1 (6). S. 99–116. [in Russian].

Shadurskiy, 2011 – Shadurskiy V. Vneshnyaya politika Respubliki Belarus: poisk optimalnoy modeli [The Republic of Belarus Foreign Policy: in Search of an Optimal Model]. Trudy fakulteta mezhdunarodnykh otnosheniy: nauchnyy sbornik. 2011. Vyp. 2. S. 33–38. [in Russian].

Sharapo, 2006 – Sharapo A. V. Vneshniaia p olytyka R espublyky Belarus na sovremennom etape [Foreign policy of Republic of Byelorussia in contemporary stage]. Vesnik Belaruskaga dzyarzhaynaga univertsyteta. Ser. 3. Gistorya. Filasofiya. Psichalogiya. Palitalogiya. Saцыylogiya. Ekonomika. Prava [Bulletin of Byelorussian state university. Seria 3. History. Philosophy. Psychology. Politology. Sociology. Economy. Law]. 2006. № 3. S. 15–22. [in Russian].

Rabchuk – Rabchuk M. The Nowhere Nation, abo Tsi mae Ukraina gistoryyu? [The Nowhere Nation, or has a history of Ukraine]. URL: <http://pdf.kamunikat.org/download.php?item=10689-4.pdf> [in Belarusian].

Kazak, 2004 – Kazak Ye. Geopoliticheskiy potentsial Respubliki Belarus v sovremennykh usloviyakh [The Geopolitical Potential of the Republic of Belarus at the Current Stage]. Belorusskiy zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnosheniy. 2004. №4. S. 33–38. [in Russian].

Rafeenko, 2004 – Rafeenko D. Rasshirenie NATO i ego vliyanie na vneshnyuyu politiku Belarusi i Ukrainy [NATO expansion and its impact on the foreign policy of Belarus and Ukraine]. Belarus v sovremennom mire: tez. dokl. III resp. nauch. konf., Minsk, 28–29 okt. 2004 g. / redkol.: A. V. Sharapo [i dr.]. Minsk, 2004. S. 158–160. [in Russian].

Rusakovich, 2011 – Rusakovich A. Vneshnyaya politika Belarusi: traditsii i sovremennost [The Foreign Policy of Belarus: Traditions and Modern Times]. Trudy fakulteta mezhdunarodnykh otnosheniy: nauchnyy sbornik. 2011. Vyp. 2. C. 17–23. [in Russian].

Tikhomirov, 2012 – Tikhomirov A. Vneshnyaya politika Respubliki Belarus: itogi dvadtsati let [Foreign policy of the Republic of Belarus: results of twenty years]. Aktualnyya pytanni belarуска-polskikh adnosin: da 20-goddzya Dagavora pamizh Respublikay Belarus i Respublikay Polshcha ab dobrasusedstve, syabroystve i supratsoynitstve ad 23 chervenya 1992 g.: materyyaly belarus.-pol. kruglaga stala / redkal.: V. G. Shadurski (navuk. red.). Minsk, 2012. S. 30–46. [in Russian].

Chelyadinskiy, 2003 – Chelyadinskiy A. Vneshnepoliticheskie priority i interesy Respubliki Belarus [The Republic of Belarus Foreign Policy Priorities and Interests]. Belorusskiy zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnosheniy. 2003. №4. S. 27–33. [in Russian].

Malak, 2002 – Malak K. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi [Belarus foreign and security policy]. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej, 2002. 216 s. [in Polish].

Mironowicz, 2011 – Mironowicz E. Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010 [Belarus foreign policy 1990–2010]. Białystok, 2011. 266 s. [in Polish].

Maksak, 2010 – Maksak H. Ukraina – Bilorus: horizont 2020. Osoblyvosti rozvytku zovnishnoi polityky Ukrainy shchodo formuvannia ukraїnsko-biloruskykh vidnosyn na dovhostrokovu perspektyvu [Ukraine – Belarus: horizon 2020. Features of the development of Ukraine's foreign policy on the formation of Ukrainian-Belarusian relations for the long term]. Kyiv: Fond im. Fridrikha Eberta v Ukraini, 2010. 13 s. [in Ukrainian].

Maksak a – Maksak G. Ukraina-Belarus: sostoyanie i perspektivy [Ukraine-Belarus: state and prospects.]. URL: <https://hvylyya.net/analytics/geopolitics/2011-01-21-10-24-57.html> [in Russian].

Maksak b – Maksak G. Belarus – Ukraina: novye aktsenty – otkrytye vozmozhnosti [Belarus – Ukraine: new accents – open opportunities]. URL: <https://nmnby.eu/yearbook/2010/maksak-ru.html> [in Russian].

Maksak, Yurchak, 2014 – Maksak G., Yurchak D. Sotrudnichestvo Respubliki Belarus i Ukrainy v novykh geopoliticheskikh usloviyakh [Cooperation of the Republic of Belarus and Ukraine in the new geopolitical conditions]. Minsk, 2014. 40 s. [in Russian].

Vdovenko a – Vdovenko Yu. Transgranichnoe sotrudnichestvo Chernigovskoy i Gomelskoy oblastey [Cross-border cooperation of Chernihiv and Gomel regions]. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=46941 [in Russian].

Vdovenko b, 2012 – Vdovenko Yu. Ukraina – Belarus [Ukraine – Belarus]. Ukrainskaya prizma. Sostoyanie i perspektivy otnosheniy Ukrainy s sosednimi gosudarstvami. Kiev, 2012. S. 3–10. [in Russian].

Betlii, Preiherman, 2016 – Betlii O., Preiherman Ye. Audyt zovnishnoi polityky Ukrainy: Ukraina – Bilorus. Dyskusina zapyska [Ukraine's foreign policy audit: Ukraine – Belarus. Discussion note]. Kyiv, 2016. 55 s. [in Ukrainian].

Makieiev – Makieiev S. Rozvytok politychnykh vidnosyn Ukrainy ta Respubliki Bilorus u 1994–2004 rr. [Development of political relations of Ukraine and Republic is Byelorussia in 1994–2004 years] URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer30/653.pdf> [in Ukrainian].

Makieiev, 2012 – Makieiev S. Politychni vidnosyny Ukrainy ta Respubliki Bilorus na rivni hlav derzhav (2005–2010 rr.) [Political relations between Ukraine and the Republic of Belarus at the level of heads of state (2005–2010 years)]. Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Ser.: "Istoriia ta heohrafiia". 2012. Vyp. 44. S. 112–116. [in Ukrainian].

Makieiev, 2013 – Makieiev S. Stanovlennia ta rozvytok ekonomichnykh vidnosyn Ukrainy ta Respubliki Bilorus (1991–1998 rr.) [Formation and development of economic relations of Ukraine and the Republic of Belarus (1991–1998 years)]. Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Ser.: "Istoriia ta heohrafiia". 2013. Vyp. 47. S. 56–64. [in Ukrainian].

Makieiev, 2011 – Makieiev S. Problemy pohlyblennia prykordonnykh ukrainsko-biloruskykh zviazkiv (1991–2008 rr.) [Problems of deepening of Ukrainian-Belarusian border relations (1991–2008 years)]. Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Ser.: "Istoriia ta heohrafiia". 2011. Vyp. 40. S. 41–44. [in Ukrainian].

Plaksenko, 2010 – Plaksenko M. Aktualni pytannia ukrainsko-biloruskykh vidnosyn u konteksti initsiatyvy YeS "Skhidne partnerstvo" [Topical issues of Ukrainian-Belarusian relations in the context of the EU "Eastern Partnership" initiative]. Stratehichni priorytety: nauko-analitychnyi zbirnyk. 2010. №1 (14). S. 153–158. [in Ukrainian].

Zasadko, 2008 – Zasadko V. Instytutsiinyi bazys stymuliuвання rozvytku ekonomichnoi spivpratsi Ukrainy z Respublikoiu Bilorus [Institutional basis for stimulating the development of economic cooperation between Ukraine and the Republic of Belarus]. Stratehichni priorytety: nauko-analitychnyi zbirnyk. 2008. №3 (8). S. 219–224. [in Ukrainian].

Levytska – Levytska M. I. Spivrobitnytstvo Ukrainy z Respublikoiu Bilorus v ekonomichnii sferi [Cooperation of Ukraine with the Republic of Belarus in the economic sphere]. URL: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/09/11.htm> [in Ukrainian].

Chernyk, 2009 – Chernyk P. P. Heopolitychnyi vymir suchasnykh ukrainsko-biloruskykh vzaiemyn [Geopolitical dimension of modern Ukrainian-Belarusian relations]. Viiskovo-naukovyi visnyk. 2009. Vyp. 11. S. 239–253. [in Ukrainian].

Polovyi, 2015 – Polovyi T. Ye. Ukraina – Respublika Bilorus: osoblyvosti mizhderzhavnogo dialohu na suchasnomu etapi [Ukraine-Republic of Belarus: the Features of Inter-States Dialogue on Modern Level]. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seria: Filosofiia. Sotsiolohiia. Politolohiia. 2015. № 1. S.160–168. [in Ukrainian].

Sakir-Molochko, 2014 – Sakir-Molochko N. V. Napriamy diialnosti, problemy ta perspektivy rozvytku Yevrorehionu "Dnipro" [Fields of activities, problems and prospects of the Euroregion "Dnepr"]. Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. 2014. Vyp. 25. S. 272–277. [in Ukrainian].

Vdovenko, 2010 – Vdovenko S. M. Ukraina – Bilorus: vzaiemovidnosyny na perekhrestyakh peremin [Ukraine – Belarus: Relationships at the Crossroads of Change]. Chernihiv: Vydavets Lozovyi V. M., 2010. 446 s. [in Ukrainian].

"Miaka syla", 2011 – "Miaka syla" Ukrainy v rehioni: instrument efektyvnoi zovnishnoi polityky [Ukraine's soft power in the region: an instrument of effective foreign policy]. Kyiv: Instytut svitovoi polityky, 2011. 111 s. [in Ukrainian].

Yurchak, 2012 – Yurchak D. V. Belarus – Ukraina: 20 let mezhgosudarstvennykh otnosheniy [Belarus – Ukraine: 20 years of interstate relations]. Vitebsk: UO "VGU im. P. M. Masherova", 2012. 280 s. [in Russian].

Yurchak, 2018 – Yurchak D. V. Belorussko-ukrainskie otnosheniya v 1991–2017 godakh [Belarusian-Ukrainian relations in 1991–2017]. Postsovetskie issledovaniya. 2018. T. 1. № 1. S. 79–89. [in Russian].

Tikhomirov, 2010 – Tikhomirov A. Belorussko-ukrainskie otnosheniya v 1991–2009 gg. [Belarusian-Ukrainian Relations in 1991–2009]. Trudy fakulteta mezhdunarodnykh otnosheniy: nauchnyy sbornik. 2010. Vyp. 1. C. 43–46. [in Russian].

Demichev, 2000 – Demichev D. M. Torgovo-ekonomicheskie otnosheniya Respubliki Belarus i Ukrainy [Trade and economic relations of the Republic of Belarus and Ukraine]. Ekonomicheskiy zhurnal. 2000. №4. S. 75–83. [in Russian].

Lewkowicz, 2013 – Lewkowicz Łukasz Geografia historyczna, polityczna i ekonomiczna Białorusi i Ukrainy [Historical, political and economic geography of Belarus and Ukraine]. Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 199–240. [in Polish].

Gergało, Frankowski, 2013 – Nadia Gergało, Paweł Frankowski Położenie geopolityczne i znaczenie regionu w stosunkach międzynarodowych [Geopolitical location and importance of the region in international relations]. Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 317–340. [in Polish].

Kosiedowski, 2013 – Wojciech Kosiedowski Gospodarka Białorusi w trakcie przemian: spojrzenie z Polski [The economy of Belarus during changes: a look from Poland]. Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 241–266. [in Polish].

Gergało, Frankowski, 2013 – Nadia Gergało, Paweł Frankowski Bezpieczeństwo regionalne, konflikty i współpraca międzynarodowa w regionie [Regional security, conflicts and international cooperation in the region]. Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 341–364. [in Polish].